

Зоріна О.А.

УДК 657.62

ВИДИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ: ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ

Актуальність теми. Для розуміння ролі та значущості економічного аналізу в аспекті теоретичного дослідження науки необхідно насамперед зупинитися на вивченні питання класифікації його видів. Велика кількість завдань та функцій економічного аналізу обґрунтовує існування багатьох форм та видів економічного аналізу. Основні види економічного аналізу визначаються також його змістом і методологічними ознаками. Наявність широкого спектру класифікаційних ознак обумовлена різними підходами авторів до класифікації економічного аналізу. Щоб розібратися у правомірності кожної класифікації видів аналізу, необхідно узгодити класифікаційні ознаки та виявити взаємозв'язок між ними і відповідність певній меті дослідження. В основу класифікації об'єктів дослідження будь-якої науки покладено принципи логіки, що передбачають групування цих об'єктів за певною методикою. Мета класифікації полягає в дослідженні та розкритті сутності поняття, познанні його властивостей. Тому базисом повинна бути не довільно взята, а суттєва ознака, атрибут об'єктів, що підлягають класифікації.

Постановка проблеми. Дослідження значної кількості літературних джерел з питань класифікації видів економічного аналізу дозволяє стверджувати, що до теперішнього часу теоретичні підходи до вивчення аспектів класифікаційних ознак окремих видів характеризуються нерівномірністю розвитку. Будь-яку нині існуючу класифікацію видів економічного аналізу не можна вважати закінченою, незмінною та повною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковці, які займаються дослідженням проблем аналізу в своїх роботах наводять інформацію, яка стосується класифікаційних ознак економічного аналізу, але до сих пір не розроблено єдиного підходу до цього питання. Можливо відзначити таких вчених як: Антіпов О., Баканов М., Белоусова І., Герасимов А., Житна І., Житний П., Костенко Т., Костирко Р., Ровенская І., Рьжиков В., Панков В., Пацій І., Подгора Е., Савицкая Г., Шеремет А., та інших.

Формулювання цілі статті. Метою даної статті є узагальнення класифікаційних ознак економічного аналізу та уточнення їх змісту, а також розробка авторського підходу до класифікації видів економічного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Розвиток економічного аналізу як науки супроводжується розширенням його змісту, мети, функцій, завдань та методів. І, як наслідок, розширюються горизонти для дослідження класифікаційних видів. Крім того, на практиці окремі види економічного аналізу зустрічаються досить рідко, а тому деякі вчені наголошують на неможливості існування такого виду аналізу або класифікаційної ознаки. Під час класифікації об'єктів наукових досліджень виходять з того, що наука, пояснюючи характер того чи іншого процесу дійсності, базується на певних методах їх дослідження. Для будь-якої класифікації об'єктів обов'язковим є формально-логічні та діалектичні принципи класифікації. Також повинен бути застосований принцип прийнятності, згідно з яким відбувається послідовне виведення кожної вищої форми з нижчої. Спираючись на вищезазначене, отримуємо відповідь на запитання, з чого необхідно розпочати дослідження і яким чином групувати види економічного аналізу.

Види економічного аналізу представляють собою теоретичне та практичне виокремлення окремих завдань аналітичної роботи, від яких залежить вибір об'єкта, розробка системи показників, тривалість періоду, напрям аналізу, джерела й обсяги інформації, способи та прийоми її обробки.

Дослідження свідчать, що до цього часу вченими та практиками так і не розроблено єдиного підходу у питанні класифікації економічного аналізу. Наявність суперечностей економістів-аналітиків призводить не до модифікації класифікаційних ознак у певну змістовно-логічну систему, а навпроти, до розбалансованості та укрупнення видів економічного аналізу. З погляду на існуюче різноманіття класифікацій видів

економічного аналізу, на нашу думку, найбільш суперечливою є класифікаційна ознака «за часом проведення аналізу», яка у різних авторів має різну назву, але сутність її – виділення видів аналізу за часом проведення (таблиця 1).

Таблиця 1.

Автор	Ознака	Види аналізу
Костенко Т.Д., Подгора Е.А., Рьжиков В.С., Панков В.А., Герасимов А.А., Ровенская В.В.	Характер рішень, що приймаються на основі аналізу	Оперативний аналіз Перспективний (стратегічний аналіз) Підсумковий (поточний, ретроспективний) аналіз
Житна І.П., Пацій І.В., Житний Є.П.	Горизонт перспективи	Оперативний аналіз Короткостроковий аналіз Аналіз на перспективу (довгостроковий аналіз)
Калина А.В., Конєва М.И., Яценко В.А.	Час аналізуемого періоду	Оперативний аналіз Поточний аналіз Перспективний (прогнозний) аналіз Стратегічний аналіз Тактичний аналіз
Костирко Л.А., Белоусова Л.І., Антипов О.М.	Період проведення дослідження	Попередній (перспективний) аналіз Поточний (оперативний) аналіз Наступний (ретроспективний) аналіз
Савицкая Г.В.	Ознака часу	Попередній (перспективний) аналіз: - короткостроковий; - довгостроковий. Наступний (ретроспективний, історичний) аналіз: - оперативний; - підсумковий.
Ветрова Н.М.	Час проведення аналізу	Перспективний аналіз Оперативний аналіз Наступний (ретроспективний) аналіз
Васильєва Л.С.	Основний управлінський принцип	Поточний аналіз Ретроспективний аналіз Перспективний (прогнозний)
Марюта А.Н., Ковальчук К.Ф.	Зміст процесів управління	Оперативний аналіз Поточний (підсумковий) аналіз Перспективний аналіз
Чуєв І.Н., Чуєва Л.Н.	Зміст процесу управління	Оперативний аналіз Поточний (ретроспективний) аналіз Перспективний (прогнозний, попередній) аналіз
Іонова А.Ф., Селезнева Н.Н.	Періодичність	Перспективний (прогнозний, попередній) аналіз Оперативний аналіз Поточний (ретроспективний) аналіз
Канке А.А., Кошева І.П.		Оперативний (короткостроковий) аналіз Поточний (ретроспективний) аналіз Перспективний (прогнозний) аналіз
Баканов М.И., Шеремет А.Д.		Перспективний (попередній, прогнозний) аналіз Оперативний (ситуаційний) аналіз Поточний (ретроспективний) аналіз
Бочаров В.В.	Стадії аналітичного циклу	Ретроспективний аналіз Поточний аналіз Оперативний аналіз Перспективний (стратегічний) аналіз
Черкасова І.О.	Період часу	Ретроспективний аналіз Оперативний аналіз Підсумковий (заключний) аналіз Перспективний (прогнозний) аналіз
Гинзбург А. И.	Система керування	Оперативний аналіз Поточний аналіз Перспективний аналіз
Чернов В.А.	Ознака часу	Перспективний (прогнозний, попередній) аналіз Оперативний (ситуаційний) аналіз Поточний (ретроспективний, підсумковий, заключний) аналіз

Як видно з таблиці 1, деякі автори виділяють за цією ознакою чотири групи, а деякі – лише три, хоча навіть за логікою визначення самого поняття часу (минуле, теперішнє, майбутнє) їх може бути лише три. Ураховуючи викладене, пропонуємо підхід до класифікації економічного аналізу за часом. За класифікацією часу необхідно виділити, на нашу думку, такі види аналізу:

- ретроспективний аналіз – проводиться після здійснення господарських операцій. Він використовується для моніторингу реалізації економічної стратегії підприємства, виконання плану, виявлення невикористаних резервів, об'єктивної оцінки результатів діяльності підприємств;
- поточний аналіз – використовує дані поточного обліку, тобто стосується результатів господарської діяльності за звітними періодами. Поточний аналіз дозволяє оцінити роботу підприємства та його структурних підрозділів за місяць, квартал, рік. Головне його завдання – оцінка результатів діяльності підприємства або його структурних підрозділів та комплексне виявлення невикористаних резервів;

– перспективний аналіз – представляє собою дослідницьку основу формування планових, фактичних та альтернативних показників з метою оцінки наслідків прогнозованих рішень і ступеня досягнення поставлених завдань.

Перспективний аналіз, у свою чергу, може бути поділений на сигнальний, прогнозний та альтернативний, виходячи з сутності трактування кожного поняття. Сигнальний аналіз передбачає оцінку даних на основі прогнозування даних оперативного аналізу, тобто виявляє певні сигнали для оперативного втручання. Прогнозний аналіз базується на прогнозуванні, дані для яких дає поточний аналіз. Альтернативний аналіз базується на даних, які підприємство прагне досягти, тобто увага приділяється вивченню альтернативних шляхів досягнення щонайкращих результатів. Аналіз альтернатив – це неформальний, відносно неструктурований аналіз з акцентом на оцінку нового варіанту з великої кількості альтернативних варіантів. Часто вони будуть кількісно та якісно орієнтованими шляхом формулювання завдань загального чи дуже конкретного характеру.

Також не розроблено єдиного підходу у питанні. Але на думку В. Гавриленко, з якою ми погоджуємося, стратегічний аналіз необхідно виділити в групу за окремою класифікаційною ознакою. Так, перспективний аналіз передбачає виявлення тенденцій змін техніко-економічних показників і їх прогнозування на перспективу з урахуванням умов, що склалися, та передумов як внутрішніх, так і зовнішніх, а тому, згідно з визначенням, перспективний та стратегічний аналіз недоцільно ототожнювати. Частково погоджуємося з думкою В. Чернова, який пропонує виділити за окремою класифікаційною ознакою – системність – тактичний та стратегічний аналіз, але водночас вважаємо, що тактичний та стратегічний аналіз різняться за ознакою цілей прогнозування. При цьому стратегію слід розглядати як довгостроковий, послідовний, конструктивний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, який супроводжується постійним аналізом та моніторингом в процесі реалізації та спрямований з певною метою на досягнення успіху в кінцевому результаті. Стратегія має здатність переходити від абстракції до конкретики у вигляді конкретизованих планів для функціональних підрозділів. Тактика ж – це детальний план дій, повністю визначений з використанням ресурсів (має кількісний вимір і порівняння кроків дій до виконання завдання), а кінцеве завдання виражається в кількісних показниках на невеликий період часу, чим більше інтервал часу, тим більше похибка показників.

Авторський підхід до класифікації видів економічного аналізу подано в таблиці 2.

Таблиця 2. Класифікація видів економічного аналізу.

Класифікаційні ознаки	Види аналізу
Суб'єкти проведення	Внутрішні суб'єкти (керівники, економічні та аналітичні служби)
	Зовнішні суб'єкти (аудиторські фірми, фінансові, податкові, кредитні та інші організації, постачальники, покупці тощо)
Об'єкти, що вивчаються	Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства
	Аналіз бізнес-одиниць (цех, дільниця, бригада, робоче місце)
	Аналіз об'єднання підприємств
Характер інформаційної бази	Фінансовий аналіз
	Управлінський аналіз
Періодичність проведення	Разовий аналіз
	Місячний аналіз
	Квартальний аналіз
	Річний аналіз
Призначення аналізу	Аналіз з метою визначення базових показників для планування
	Аналіз внутрішньої оцінки результатів господарської діяльності
	Аналіз виявлення резервів та шляхів їх мобілізації
	Аналіз прогнозування результатів господарської діяльності
	Аналіз підвищення якості продукції
	Аналіз зменшення затрат виробництва
	Аналіз економії капітальних витрат
	Аналіз досягнення цілей
	Аналіз для підготовки матеріалів для визначення оптимальних управлінських рішень
	Аналіз для складання бізнес-плану (плану інвестиційного проекту, кредитного договору, аудиторського висновку тощо)
Аналіз для підготовки звіту перед перевіряючими органами	
Аналіз для підготовки звіту перед збором акціонерів	
Аспекти дослідження	Техніко-економічний аналіз
	Фінансовий аналіз
	Управлінський аналіз
	Економіко-статистичний аналіз
	Економіко-екологічний аналіз
	Соціально-економічний аналіз
	Економіко-правовий аналіз
	Аудиторський аналіз
	Функціонально-вартісний аналіз
Маркетинговий аналіз	
Методи вивчення об'єкта	Порівняльний аналіз
	Факторний аналіз
	Діагностичний аналіз
	Маржинальний аналіз

Класифікаційні ознаки	Види аналізу
	Економіко-математичний аналіз
	Детермінований аналіз
	Стохастичний аналіз
	Функціонально-вартісний аналіз
Обсяг аналізу	Комплексний аналіз
	Локальний аналіз
	Тематичний аналіз
	Репрезентативний аналіз
Час аналізованого періоду	Ретроспективний аналіз
	Поточний аналіз
	Перспективний аналіз
Вид прогнозування	Тактичний аналіз
	Стратегічний аналіз
Способи порівняння даних	Міжгалузевий аналіз
	Внутрішньогалузевий аналіз
	Порівняння з плановими показниками

Як видно з таблиці 2, нами узагальнено класифікаційні ознаки та уточнено їх зміст. Окрім того, вважаємо за необхідне для акціонерних товариств виділити за ознакою призначення аналіз для підготовки звіту перед збором акціонерів, оскільки це є відповідальний етап роботи компанії. Мета такого аналізу – підготуватися до зборів акціонерів, відзвітувати перед власниками бізнесу за підсумками діяльності компанії за період, дати продумані відповіді на найнеприємніші питання власників бізнесу. Проведення такого аналізу дасть змогу заздалегідь підготувати пояснення причин будь-яких відхилень планових показників від фактичних, сформулювати пропозиції, які допоможуть добитися кращих результатів в наступному звітному періоді, запастися поглибленою аналітикою як по компанії, так і по ринку. Будь-який захист звітності на зборах акціонерів – серйозне випробування для професіоналізму фінансового директора. Причому питання у акціонерів можуть бути самі різні. Починаючи з питання, чому прибуток є, а грошей на рахунок немає, і закінчуючи вимогою пояснити причини відхилення планових і фактичних показників. Від того, наскільки грамотні і чіткі відповіді дасть головний фінансист, які пропозиції висуне, залежить не лише його положення і статус, але і подальша фінансова політика, а у випадку з публічною компанією її капіталізація.

Висновки. Економісти-учені за обсягом аналізу виділяють комплексний, локальний та тематичний. Вважаємо за необхідне доповнити за цією класифікаційною ознакою таким видом як репрезентативний. Репрезентативність тлумачиться в сучасному економічному словнику Б. Райзберга, Л. Лозовського та О. Стародубцевої як вибірка економічних показників, використовуваних для аналізу економічних процесів і явищ. Репрезентативність залежить як від достовірності наявних показників, так і від достатності кількості показників в тій сукупності, яка вибрана для аналізу (така сукупність іменується вибіркою, вибірковою сукупністю). Репрезентативна вибірка – одне з ключових понять аналізу даних. Необхідною умовою побудови репрезентативної вибірки є рівна ймовірність включення в неї кожного елементу генеральної сукупності. Вибіркова (емпірична) функція розподілу дає при великому об'ємі вибірки досить гарне уявлення про функцію розподілу вихідної генеральної сукупності. Таким чином, репрезентативний аналіз дасть змогу оцінювати господарські процеси для загального уявлення про їх ефективність з великою мірою ймовірності за результатами репрезентативної вибірки, не здійснюючи громіздких розрахунків та комплексного аналізу діяльності.

Таким чином, у статті запропоновано авторський підхід до класифікації економічного аналізу. Насамперед за ознакою часу виділено ретроспективний, поточний та перспективний аналіз. Окрім того, за ознакою призначення виділено аналіз для підготовки звіту перед збором акціонерів, оскільки це є відповідальний етап роботи компанії. Доповнена класифікаційна ознака за обсягом аналізу, у складі якої виділено репрезентативний аналіз.

Джерела та література:

1. Гавриленко В. А. Економічний аналіз діяльності промислових підприємств : монографія / В. А. Гавриленко. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2009. – 383 с.
2. Райзберг Б. Современный экономический словарь / Б. Райзберг, Л. Лозовский, О. Стародубцева. – М. : ИНФА – М, 1996. – 496 с.
3. Черниш С. С. Економічний аналіз : навч. посіб. / С. С. Черниш. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 312 с.
4. Чернов В. Инвестиционный анализ : учеб. пособие / В. Чернов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юнити-Дана, 2009. – 160 с.